

Konipas citrónový (*Motacilla citreola*) v Krkonoších

The Citrine Wagtail (*Motacilla citreola*) in the Krkonoše Mountains

Václav Pavel,⁽¹⁾ Bohumír Chutný, Jiří Flousek, Petr Kovařík,
Miroslav E. Sálék

⁽¹⁾ Ornitologická laboratoř, UP, Tř. Svobody 26, 771 46 Olomouc,
e-mail: pavel@prfnw.upol.cz

Konipas citrónový (*Motacilla citreola*) je druh, jehož hnízdní areál se rozkládá převážně na východ od centrálních evropských oblastí Ruska. V oblasti arktické tundry a tajgy východně od poloostrova Kola v severním Rusku po centrální Sibiř a od evropské části Ruska po Mandžusko hnízdí poddruh *M. c. citreola* (populace obývající západní a jihozápadní části areálu, jejichž samci jsou celkově méně výrazně žlutí a černý pásek v tylu mají méně zřetelný nebo může i chybět, byly dříve označovány jako samostatný poddruh *M. c. werae* – viz ALSTRÖM et al. 2003). V jižních částech areálu od Íránu přes Himaláje až do Číny se vyskytuje poddruh *M. c. calcarata* s celkově tmavším hřbetem u samců. Tundrové populace hnízdí v bažinatém prostředí s křovinným porostem, kde mají dostatek potravy i vyvýšených stanovišť. Jižní populace upřednostňují také vlhká stanoviště, případně prostředí připomínající tundru (alpínská rašeliniště apod.; CRAMP 1988, HAGEMEIJER & BLAIR 1997).

V poslední době byla zaznamenána tendence k rozšiřování druhového areálu z centrálních oblastí Ruska směrem na západ (HUDEC 1983, HAGEMEIJER & BLAIR 1997, MAUMARY & GYSEL 1998, ALSTRÖM et al. 2003). Během osmdesátých a devadesátých let minulého století bylo postupně prokázáno hnízdění konipasů citrónových v Bělorusku, Ukrajině, Litvě, Lotyšsku, Estonsku, Finsku, Polsku, Turecku a ojedinělé hnízdní pokusy byly zaznamenány ve Velké Británii, Švédsku, v Německu a na Slovensku (DÓBROTA & TOPERCER 1998, SNOW & PERRINS 1998). Šíření druhu na západ potvrzují i rostoucí počty pozorování z území našeho státu. Zatímco HUDEC (1983) uvádí do roku 1983 pouze dva spolehlivé doklady o výskytu konipasa citrónového na území ČSSR, od druhé poloviny devadesátých let 20. století byl tento druh na našem území pozorován pravidelně i několikrát do roka (CHYTYL 1997, DVORSKÁ & DVORSKÝ 1999, CHYTYL & VAVŘÍK 1999, VAVŘÍK 2002). Kromě záznamu z roku 1977 od Karviné (KONDĚLKA 1980), kdy byl v průběhu června a července pozorován samec při krmení mlád'at (pravděpodobně ve smíšeném páru se samicí konipasa lučního *Motacilla flava*), jde však výhradně o ojedinělá nebo krátkodobá pozorování, bez dokladu o hnízdění.

Od roku 1992 se začíná konipas citrónový objevovat ve vrcholových partiích Krkonoš. Pozorované exempláře zde vyhledávaly vrcholová rašeliniště s charakterem alpínské tundry (Úpské rašeliniště, Čertova louka, Pančavská a Labská louka; 50°44-47'N, 15°32-44'E; 1320-1450 m nad morem).

Tyto rašelinné louky s množstvím jezírek a vyvýšených stanovišť (porosty borovice kleče s příměsí zakrslých smrků, jeřábu ptačího a vrb) dobře odpovídají potravním a hnízdním nárokům tohoto druhu a svým charakterem jsou podobné původním hnízdištím v oblastech Ruska.

První námi zaznamenaný výskyt konipasa citrónového v Krkonoších je z roku 1992 z vrcholového rašeliniště u pramenů Labe (FLOUSEK & GRAMSZ 1999). Dne 17. června byl na Labské louce pozorován dospělý zpívající samec s výrazně žlutou hlavou, šedým hřbetem a úzkým páskem černé barvy v týlu (BC; FK 29/2003). Při další návštěvě lokality 28. června již nebyl zastížen.

Další pozorování pochází z roku 2002, kdy se v oblasti rašelinných pramenů Úpy a Bílého Labe dlouhodobě zdržovali dva samci. V době od 30. května do 11. června byl na Čertově louce opakovaně pozorován dospělý samec se sytě žlutou hlavou, hrudí a břichem a s výrazným černým pásem v týlu (VP, BC, PK; FK 30/2003). Tento samec intenzivně zpíval a obhájoval teritorium uprostřed rašeliniště na česko-polské hranici. Pták byl poměrně málo plachý, umožnil pozorovatelům přiblížení na 10 až 15 m a při vyplašení se obloukem vracel do blízkosti původního stanoviště.

Od 18. do 27. června 2002 se na Úpském rašeliništi zdržoval další samec, který měl méně sytě žlutou barvu na hlavě, hrudí a břichu a pouze tmavě šedý týl, z něhož světle šedá barva zasahovala až na temeno hlavy (pravděpodobně typ „*werae*“) (VP, BC, JF, PK, MEŠ; FK 31/2003). Tento jedinec se pohyboval po stálém „teritoriu“ zhruba ve střední a jižní části rašeliniště a ozýval se střídavě kontaktním a varovným hlasem.

V roce 2003 se na stejném místě na Úpském rašeliništi zdržoval od 8. do 13. června velice podobný jedinec – opět méně sytě žlutý samec s tmavě šedým týlem (VP, BC; FK 31/2003). Chování odpovídalo obhajobě teritoria – zpěv a vyseďávání na vyvýšených stanovištích, neochota opustit stanoviště při vyplašení pozorovatelem.

Vzhledem k tomu, že se jednotliví samci konipasa citrónového objevují v posledních letech na vrcholových rašeliništích v Krkonoších pravidelně, setrvávají zde delší dobu a chovají se jako na hnízdišti (obhajoba teritorií), dá se zde v blízké budoucnosti při vhodných podmínkách (počasí, výskyt samice) předpokládat zahnízdění. Doporučujeme proto věnovat tomuto druhu zvýšenou pozornost.

Souhrn

Konipas citrónový (*Motacilla citreola*) je druh, u kterého je v posledních 30ti letech pozorováno šíření západním směrem. Tato expanze je sledována i v České republice. Do roku 1983 byl v ČR spolehlivě zaznamenán pouze dvakrát (jedno hnízdění v roce 1977), několik dalších záznamů existuje od devadesátých let 20. století. V příspěvku je popsáno několik pozorování samců konipasa citrónového z Krkonoš (východní Čechy; 50°44-47'N, 15°32-44'E; 1320 – 1450 m n. m.). Ptáci byli pozorováni ve vrcholových partiích na rašeliništích. První pozorování samce pochází ze 17.6.1992 z Pančavské louky. V roce 2002 byli zaznamenáni 2 samci (30.5. – 11.6. Čertova louka a 18. – 27.7. jiný samec na Úpském rašeliništi). V roce 2003 byl pozorován samec 8. – 13.6. opět na Úpském rašeliništi.

Summary

The Citrine Wagtail (*Motacilla citreola*) is a species that has been recently expanding from Russia westwards (this trend started about 30 years ago). Its expansion is obvious also in the Czech Republic. Although there are only two reliable records from the Czechoslovakia till 1983 (one breeding record in 1977), several observations have been recorded since the 1990's. Several observations of the Citrine Wagtail males in the Krkonoše Mountains (eastern Bohemia; 50°44-47'N, 15°32-44'E; 1320-1450 m asl) are described. The birds were observed in tundra-like alpine peatbogs in the upper part of the mountains. The first record is from 1992 (17 June: one male on the Pančavská louka), in 2002 two males (30 May to 11 June: a male on the Čertova louka, 18-27 June: another male on the Úpské rašeliniště) and in 2003 one male (8-13 June: Úpské rašeliniště) were observed.

Literatura

- ALSTRÖM P., MILD K., ZETTERSTRÖM B., 2003: Pipits & Wagtails of Europe, Asia and North America. *Christopher Helm, London*.
- CRAMP S. (ed.), 1988: The Birds of the Western Palearctic. Vol. V. *Oxford Univ. Press, Oxford – New York*.
- DOBROTA M., TOPERCER J., 1998: Citrine Wagtail *Motacilla citreola* breeding in Slovakia. *Biologia*, 53: 679-684.
- DVORSKÁ J., DVORSKÝ M., 1999: Výskyt konipasa citronového (*Motacilla citreola*) u Valašského Meziříčí. *Zprávy ČSO*, 48: 23.
- FLOUSEK J., GRAMSZ B., 1999: Atlas hnízdního rozšíření ptáků Krkonoš (1991-1994). *Správa KRNP, Vrchlabí*.
- HAGEMEIJER E. M. J., BLAIR M. J. , (eds.), 1997: The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. *T & A D Poyser, London*.
- HUDEC K. (ed.), 1983: Fauna ČSSR. Ptáci 3/I. *Academia, Praha*.
- CHYTIL J., 1997: Zpráva faunistické komise ČSO za období 1995-1996. *Zprávy ČSO*, 45: 18-21.
- CHYTIL J., VAVŘÍK M., 1999: Zpráva faunistické komise ČSO za období 1997-1998. *Zprávy ČSO*, 49: 3-10.
- KONDĚLKA D., 1980: Pravděpodobné hnízdění konipasa citronového (*Motacilla citreola*) v Československu. *Čas. Slez. Muz. Opava (A)*, 29: 189-190.
- MAUMARY L., GYSEL S., 1998: Seltene Vogelarten und ungewöhnliche Vogelbeobachtungen in der Schweiz im Jahre 1997. *Orn. Beob.*, 95: 259-281.
- SNOW D. & PERRINS C., 1998: The Birds of the Western Palearctic. Concise edition. Vol. 2. *Oxford Univ. Press, Oxford*.
- VAVŘÍK M., 2002: Zpráva faunistické komise ČSO za období 1999-2001. *Zprávy ČSO*, 55: 3-16.